

FORGIVENESS - A FACTOR OF STABILITY AND PEACE IN UNDERSTANDING NATIONAL IDENTITY

Saparova Gulbahar Aitbaevna

Nukus State Pedagogical Institute Philosophy in The Sciences

Dauletbaeva Zhadira

Phd NDPI 2nd Year Undergraduate

ANNOTATION

This article examines the scientific and philosophical views of tolerance as an important factor in understanding national identity. The concept of tolerance is the scientific study of the views of patience, endurance, tolerance and the positive product of the views of man, society and humanity.

Keywords: tolerance, patience, forbearance, patience, tolerance, compassion, interethnic harmony, kindness.

КИРИШ

Бағрикенглик муаммоси ижтимоий ҳаётда муҳим ва мураккаб масала бўлиб, унинг заминида жамият аъзоларининг ҳуқуқи, демократия, адолатпарварлик ва инсонпарварлик, барқарорликни таъминлаш каби катта ижтимоий-сиёсий, ҳуқуқий ва ахлоқий тушунчалар ётади. Бағрикенглик тушунчаси-бу сабр-тоқатлилик, чидамлилик, бардошлик ҳамда инсон, жамият ҳамда инсоният ҳақидаги қарашларнинг ижобий маҳсули ҳисобланади. Айни вақтда диний бағрикенглик миллий ўзликни англашнинг муҳим омили ҳамдир.

Ҳозирги вақтда мамлакатимизда 130 дан ортиқ миллат ва элат вакиллари бир оила фарзандларидек, тенг ҳуқуқлилик ҳамда ўзаро ҳамжиҳатлик шароитида яшаб келишмоқда. Уларнинг ҳуқуқ ва эркинлиги, манфаатларини таъминлаш, таълим олиши, касб-ҳунар эгаллаши, анъана ҳамда қадриятларини сақлаш, ривожлантиришлари учун барча зарур шароитлар яратиб берилган. Бундай эътибор натижасида кўп миллатли халқимизнинг бой тарихий-маданий мероси қайта тикланди ва қадр топди.

Инсоният тарихида кишилар орасидаги тенг ҳуқуқлиликнинг бузилишига, ўзаро зиддиятларга сабаб бўлувчи омиллардан бири бу турли дин вакилларининг бошқа динга эътиқод ва амал қилувчиларга диний айирмачилик асосида қараши, ўз динига бўлган тарафқашлик туйғуси, ўзга диндаги кишиларга бошқача назар билан қарашларидир. Мана шундай қарашлар оқибатида бугун дунёнинг турли давлатларида ҳар хил низо ва қарама-қаршиликлар юзага келаётир. Диний бағрикенглик айнан мана шу ҳодисаларнинг олдини олишда жуда муҳим саналади.

Зеро, мамлакатимизда истиқомат қилувчи барча халқларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари Ўзбекистон Республикаси Конституциясида белгилаб қўйилган. Яъни, «Ўзбекистон халқини, миллатидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикасининг фуқарolari ташкил этади». [1]

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ

Мустақиллик йиллари бағрикенглик тушунчаси илм соҳибларини диққатини жалб қилган масалалардан бирига айланди. Шу муносабат билан бағрикенглик ҳамда диний бағрикенглик тушунчаларига бирқанча таърифлар берилди. Жумладан М.Мақсудова ва З.Қурбоновалар фикрича, «Бағрикенглик-шахснинг бошқаларга бўлган муносабатини ифодаловчи хислати бўлиб, атрофдагилар билан ўзаро муносабатлар жараёнида намоён бўлади. Бағрикенглик-шахснинг кишиларнинг хулқ-атвори, хатти-ҳаракатлари ва муносабатларини баҳо беришда ўз аксини топади. Шунингдек, бағрикенглик, нафақат инсонларга, балки табиатга, ерга, буюмларга муносабатларда ҳам намоён бўлади» [2]. Бу таърифда бир миллатнинг бошқа миллатга, табиатга муносабатларининг бағрикенгликда намоён бўлишига урғу берилган. Холбуки, бағрикенгликда бардошлилик, тоқатлилик, ҳамдардлик каби жиҳатлари ҳисобга олинмаган.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Бағрикенгликнинг жамиятда тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлашда ижтимоий ҳамкорлик ғоясининг ўрни алоҳидалигига бағрикенглик миллатлараро тотувлик ғояси турли халқлар биргаликда истиқомат қиладиган минтақа ва давлатларнинг тараққиётини белгилаб беришдан келиб чиқишига эътибор қаратиб тадқиқотчи Т.Матибоев уни шундай изоҳлайди: «бир жамиятда яшаб, меҳнат қилаётган турли миллат ва эллатларга мансуб кишилар ўртасидаги ҳамжиҳатликни мустаҳкамлаш, шунингдек, хилма-хил диний эътиқодга эга бўлган кишиларнинг бир Ватанда яшашини қўллаб-қувватлаш шунчаки яхшилик, танглик, меҳр-шафқат, ўзаро бир-бирини англаш бағрикенглик эмас, бунинг учун нафақат диндорлар, балки бутун жамият аъзоларининг ҳамкорлиги зарур». [3]

Бағрикенглик тушунчасининг мазмуни кенг ва кўп қиррали бўлганлигидан ҳар бир муаллиф уни изоҳлашда ўзига хос ёндашиш билан бирон бир ғояга урғу беради. Аслида бағрикенгликнинг ижтимоий моҳияти, ривожланиш қонуниятлари халқимизнинг асрлар давомида шаклланган анъаналари ва қадриятлари, маданий ва маънавий мероси, амалий тажрибаси асосида сайқал топган, мустаҳкамланган ижтимоий-фалсафий тушунчадир.

Бағрикенгликнинг ижтимоий-фалсафий асоси-бу цивилизацион тараққиётда унинг қонуниятлари, тамойиллари ҳақидаги ижтимоий-фалсафий билимларни социомаданият сифатида қарор топиши ва ривожланишидир. Шу нуқтаи назардан бағрикенгликнинг ўзаро бир-бирига боғлиқ сиёсий, ҳуқуқий, диний, ахлоқий, эстетик, иқтисодий, экологик ҳамда миллий ўзликни англаш компонентларини кўрсатиш мумкин.

«Бағрикенглик-барқарорлик ва тараққиёт омили» китобида тўғри ёзилганидек, «Бағрикенглик («толерантлик») сўзи деярли барча тилларда бир хил ёки бир-бирини тўлдирувчи мазмунга эга. Уларни умумлаштириб «бағрикенглик» чидамлилик, бардошлик, тоқатлилик, ўзгача қарашлар ва ҳаракатларга ҳурмат билан муносабатда бўлиш, муруватлилик, ҳизматлилик, кечиримлилик, ҳамдардлик, меҳрибонлик каби маъноларга эга дейиш мумкин» [4]. Бу бағрикенгликка берилган таърифга қўшилган ҳолда диний бағрикенгликни алоҳида ажратиш ва тадқиқ этиш лозим деб ҳисоблаймиз.

Демак бағрикенглик тарихий-маданий тараққиёт жараёнида ҳар бир шахснинг ўз-ўзини англаши (шу жумладан, миллий ўзликни англаш ҳам) ва шу асосда ўзгаларга нисбатан муносабати шаклланади. Б.Х.Жалилов, Ш.Х.Тогаевлар «Толерантлик фалсафий категория сифатида» номли мақолада толерантлик дунёқараши ва тафаккури шаклланиши ва намоён бўлиши ҳақида фикр юритиб, унга нисбатан мустақил, лекин бир-бирини тўлдирувчи босқич ёки поғоналарни ажратиб кўрсатган. «Улар умумий тарзда қуйидагилар: 1) тан олиш; 2) ҳурмат қилиш ва 3) ҳамкорлик қилиш. Биринчи ва иккинчи босқичлар бевосита шахс дунёқараши ва тафаккурининг ички томонини ифодаласа, учинчи босқич шахс дунёқараши ва тафаккури намоён бўладиган ижтимоий фаолияти ифодасидир. Агар толерантлик биринчи ёки иккинчи босқич билан чекланиб қолса буни пасив толерантлик дейиш мумкин. Учинчи босқичнинг амалга ошиши толерантликни актив фаолият даражасига кўтаради». [5]

Ҳақиқатан ҳам ҳар бир инсоннинг онги ва тафаккурида шаклланган бағрикенглик тушунчасига қараб, унинг ўз-ўзини ва миллий ўзлигини англаш даражасида намоён бўлади.

Мамлакатимизда бағрикенглик ва инсонпарварлик маданиятини юксалтириш, миллатлараро ва конфессиялараро ҳамжиҳатликни, фуқаролар тотувлигини таъминлаш, хорижий мамлакатлар билан дўстона, тенг ҳуқуқли муносабатларни мустаҳкамлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири саналади. Шу боис сиёсий барқарорлик ва миллатлараро тотувликни таъминлашда, фуқароларимизда ягона Ватан туйғусини шакллантиришда, юрт истиқболига даҳлдорлик ҳиссини камол топтиришда халқимизнинг бағрикенглик Хислати асосий омил бўлиб хизмат қилмоқда.

Диний бағрикенглик ҳамиша диний заминдаги адоватга қарши ўзига хос қалқон вазифасини ўтаган. У турли эътиқодларнинг бир замон ва маконда биргаликда мавжуд бўлишига, ўзаро ҳамкорлик ва ҳамжиҳатликнинг шаклланишига йўл очган. Бу эса ўз навбатида юрт тинчлиги ва тараққиётига, умуминсоний маданият ва маънавиятнинг кенг ривожланишига хизмат қилган.

Аmmo, ўз-ўзини англаш ва миллий ўзликни англаш даражаси юқорида келтирилган параметрларнинг шахс томонидан ўзлаштирилганлиги ва амал қилишига қараб баҳоланади.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Олимларнинг фикрига кўра, бағрикенглик (толерантлик) қиёсий диншунослик нуқтаи назаридан қараганда бир-биридан кескин фарқ қиладиган икки хил тушунчадир. Биринчиси формал толерантлик бўлиб, у бошқа дунёқарашларга нисбатан оддий тоқатлилик, чидамлилик ва унинг эътиқодига қарши курашмасликни билдиради. Иккинчиси эса, ички толерантлик ҳисобланиб, муайян диний эътиқодда, ахлоқий идеалларда мустаҳкам бўлган ҳолда бошқа жаҳон халқларининг миллий, минтақавий ва диний қадриятлари ҳақида кенг тушунчага эга бўлишдир.

Бағрикенглик-бизнинг дунёмиздаги турли бой маданиятларни, ўзини ифодалашнинг ва инсоннинг алоҳидалигини намоён қилишнинг хилма-хил усуллари хурмат қилиш, қабул қилиш ва тўғри тушунишни англатади. Уни билим, самимият, очиқ мулоқот ҳамда хур фикр, виждон ва эътиқод вужудга келтиради. Бағрикенглик турли-туманликдаги

бирликдир. Бу фақат маънавий бурчгина эмас, балки сиёсий ва ҳуқуқий эҳтиёж ҳамдир. Бағрикенглик тинчликка эришишни мушарраф қилгувчи ва уруш маданиятсизлигидан тинчлик маданиятига элтувчидир.

Бағрикенглик энг аввало инсоннинг универсал ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини тан олиш асосида шаклланган фаол муносабатдир. Ҳар қандай вазиятда ҳам бағрикенглик ана шу асосий қадриятларга тажовузларнинг баҳонаси бўлиб хизмат қилмайди. Бағрикенгликни алоҳида шахслар, гуруҳлар ва давлатлар намоён қилиши лозим.

Бағрикенглик инсон ҳуқуқларини қарор топтириш, плюрализм (шу жумладан, маданий плюрализм), демократия, ва ҳуқуқнинг тантанаси учун кўмаклашиш мажбуриятидир. Бағрикенглик ақидабозликдан, ҳақиқатни мутлақлаштиришдан воз кечишни англатувчи ва инсон ҳуқуқлари соҳасидаги халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларда ўрнатилган қоидаларни тасдиқловчи тушунчадир.

Бағрикенгликни намоён қилиш инсон ҳуқуқларига эҳтиром билан ҳамоҳанг. У ижтимоий адолатсизликка нисбатан сабр-тоқатли муносабатда бўлишни, ўз иймон-эътиқодидан воз кечиш ёхуд бошқаларнинг эътиқодига ён беришни англатмайди. У шуни англатадики, ҳар ким ўз эътиқодига амал қилишда эркиндир ва ҳар ким бу ҳуқуққа бошқалар ҳам эга эканлигини тан олмоғи лозим. У яна шуни англатадики, одамлар ўз табиатида кўра ташқи кўриниши, қиёфаси, ўзини тутиши, нутқи, хулқи ва қадриятлари жиҳатидан фарқланиши эътирофга лойиқлиги баробарида, улар дунёда яшашга ва ўзларининг ана шу индивидуаллигини сақлаб қолишга ҳақлидирлар. У яна шуни англатадики, бир кишининг қарашлари бошқаларга мажбуран сингдирилиши мумкин эмас.

Миллий ўзликни англашнинг ижтимоий моҳияти диний бағрикенглик билан ўзвий боғлиқликда ривожланиш қонуниятларига таяниб, халқимизнинг асрлар давомида шаклланган анъаналари ва қадриятлари, инсоният тўплаган илмий ва маданий мерос, амалий тажрибага асосланади. Бугунги глобаллашув шароитида инсониятнинг нафақат бугунги куни, балки истиқболга ҳам таҳдид солаётган, хилма-хил заминда юзага келаётган диний-экстремистик ҳаракатларнинг тажавузкорлиги, уни ислом омилидан фойдаланишининг турли кўринишлари фақат мусулмон мамлакатлари халқларига хос таҳдид бўлмасдан, балки жаҳон халқлари учун ҳам ташвишли ҳодисадир. Чунки, улар муайян мамлакатларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳаётига катта моддий зарар етказиш билан миллий-маданий, диний қадриятларни ҳам оёқости қилмоқдалар, миллий ўзликни англашга жиддий зарар етказмоқдалар.

Жаҳон халқлари янги минг йилликка қадам қўйган ҳозирги даврда мураккаб характер касб этган ижтимоий-сиёсий, моддий-маънавий жараёнлар, миллатлараро низолар, диний экстремизм ва терроризм каби одатларга мубтало бўлган пайтда диний бағрикенглик билан миллий ўзликни англаш масаласи долзарб аҳамият касб этиши бежис эмас. Чунки бу низолар заминида миллий-маданий меросга, миллий ва диний қадриятларга беписандлик, ҳаттоки вайронага айлантириш ҳаракати тобора кучли характер касб этмоқда. Бағрикенглик ва миллий ўзликни англаш жамятда тинчлик ва барқарорликни таъминлашининг муҳим омилларидан бири эканлигини эътироф этиб, унга халқаро ташкилотлар ҳам ўз муносабатини билдирган. Жумладан, 1995 йили

Юнесконинг Бош ассамблеясида қабул қилинган «Бағрикенглик тамойиллари Декларацияси» бунинг ёрқин далилидир.

Мазкур Декларацияда таъқидланганидек, «Ҳозирги дунёда бағрикенглик ўта муҳим аҳамият касб этади. Биз иқтисоднинг глобаллашуви, интеграция ва ўзаро боғлиқлик, кенг миқёсли миграция ва аҳолининг кўчиб юриши, шаҳарлашув ҳамда ижтимоий тузулмаларнинг янгидан ўзгариши асрида яшамоқдамиз. Ҳозир ҳар бир минтақа хилма-хилдир ва шунинг учун тоқатсизликни ва низоларни кучайтириш дунёнинг барча ҳудудларига бирдек таҳдид солади. Бундай миллий чегирмалар ортига бекиниб бўлмайди, чунки у умумбашарий хусусиятга эгадир». [6]

Тараққиётнинг глобаллашув жараёни кетаётган ҳозирги шароитда динларнинг, айниқса, жаҳон динларида бағрикенглик ва миллий ўзликни англаш масалалари халқлар, давлатлар ўртасидаги тинчлик ва барқарорликни таъминлашда таъсирчан вазифани ўташи мумкин.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Хулоса шундан иборатки, биринчидан, бағрикенглик ва миллий ўзликни англаш дунё ҳодисаларга муносабатларда, ўтмиш ва маънавий қадриятларни баҳолашдаги мезонларда, ҳаттоки турли динлараро муҳим масалаларнинг ечимини топишда ўз ифодасини топади.

Иккинчидан, миллий ўзликни англашнинг ижтимоий моҳияти диний бағрикенглик билан ўзвий боғлиқликда ривожланиш қонуниятларига таяниб, халқимизнинг асрлар давомида шаклланган анъаналари ва қадриятлари, инсоният тўплаган илмий ва маданий мерос, амалий тажрибага асосланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2017, 8-модда.
2. М.Маҳсудова, З.Қурбонова. Бағрикенглик – ўзбек халқи миллийлигининг таркибий қисми. “Бағрикенглик – жамият барқарорлигининг асоси” (илмий-амалий анжуман материаллари). - Т.: 2003. – Б.-128.
3. Матибоев Т. Ўзбекистонда миллатлараро тотувлик ва динлараро бағрикенгликни таъминлашда ижтимоий ҳамкорликнинг ўрни. Конфессиялараро мулоқот ва диний бағрикенглик – жамият барқарорлиги гарови (Халқаро конференция материаллари), Тўплам.-Т.: Тошкент ислом университети, 2014.-Б.89.
4. Бағрикенглик – барқарорлик ва тараққиёт омили. –Т.:Тошкент ислом университети, 2007. Б. 8-9.
5. Жалилов Б. Тогаев Ш. «Толерантлик фалсафий категория сифатида» Конференциялараро мулоқот ва диний бағрикенглик – жамият барқарорлиги гарови. – Т.: Тошкент ислом университети нашриёти. 2014.-Б.257.
6. Бағрикенглик тамойиллари Декларацияси. // ЮНЕСКО халқаро меъёрий ҳужжатлари. Тошкент: Адолат, 2004.- Б.92